

ЩОДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання нормативно-правового забезпечення державного регулювання судово-експертної діяльності в експертній службі Міністерства внутрішніх справ України, та пропонуються заходи з удосконалення державного регулювання цього виду діяльності задля забезпечення принципів об'єктивності та неупередженості.

Ключові слова: судово-експертна діяльність, державне регулювання, удосконалення організації.

В статье рассматриваются вопросы нормативно-правового обеспечения государственного регулирования судебно-экспертной деятельности в экспертной службе Министерства внутренних дел Украины, и предлагаются меры по усовершенствованию государственного регулирования этого вида деятельности ради обеспечения принципов объективности и непредвзятости.

Ключевые слова: судебно-экспертная деятельность, государственное регулирование, усовершенствование организации.

In of the article the questions of the normatively – legal providing of government control of judicial expert activity are examined in expert service of of Ministry of of internal affairs of of Ukraine, and measures are offered on the improvement of government control of this type of activity for the sake of providing of principles of objectivity of and absence of the personal interests.

Key words: judicial expert activity, government control, improvement of organization.

Постановка проблеми. Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України визначена статтею 7 Закону України «Про судову експертизу» однією із державних спеціалізованих установ, які уповноважені здійснювати судово-експертну діяльність [1]. Державне регулювання судово-експертної діяльності цих установ у системі МВС України здійснюється на підставі низки актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання регулювання судово-експертної діяльності в системі МВС України залишаються невивченими у науці державного управління, проте такий вид регулювання є надзвичайно важливим саме в аспекті державного регулювання. Його вивченню присвячені праці Ю. Шепітька, М. Цимбал, В. Палія. Проте комплексний аналіз нормативно-правового підґрунтя регулювання судово-експертної служби відсутній.

Мета статті полягає в аналізі проблем державного регулювання судово-експертної діяльності у системі МВС.

Виклад основного матеріалу. Постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 1998 року «Про утворення Державного науково-дослідного

експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ» на базі Експертно-криміналістичного управління, Центру криміналістичних досліджень і Вибухотехнічної служби Міністерства внутрішніх справ України було створено Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр цього Міністерства [2]. Настанова про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України, затверджена наказом МВС України від 30 серпня 1999 року, у пункті 1.1.1 визначає, що Експертно-криміналістична служба МВС України входить до блоку кримінальної міліції і складається з експертно-криміналістичних підрозділів, до яких належать Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України та науково-дослідні експертно-криміналістичні центри при ГУМВС, УМВС, УМВСТ. ДНДЕКЦ, НДЕКЦ є самостійними структурними підрозділами МВС, підпорядковуються Міністру, начальникам ГУМВС, УМВС, УМВСТ, у своїй діяльності керуються чинним законодавством України, постановами Кабінету Міністрів України, нормативними актами МВС, ГУМВС, УМВС, УМВСТ, а також цією Наставною [3].

Згідно з пунктом 4 Положення про експертну службу Міністерства внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 року «Про утворення експертної служби Міністерства внутрішніх справ», експертна служба відповідно до покладених на неї завдань: а) розробляє та вносить в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази, необхідної для судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ із запобігання, виявлення, розкриття і розслідування злочинів та інших правопорушень; б) проводить експертизу та дослідження за кримінальними, цивільними та арбітражними справами, дослідження у позасудовому провадженні, виконує інші роботи у межах своєї компетенції; в) розробляє методичні рекомендації та інші способи методичного забезпечення судово-експертної діяльності; г) проводить науково-дослідну роботу та впроваджує її результати в судово-експертну діяльність; д) проводить роботу з реалізації єдиної технічної політики щодо оснащення органів внутрішніх справ сучасними техніко-криміналістичними засобами; е) забезпечує проведення сертифікації зброї, боєприпасів, вибухових речовин та піротехнічних засобів; ж) проводить експертну оцінку вартості транспортних засобів; з) забезпечує підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації експертів за напрямками діяльності; к) організовує роботу експертно-кваліфікаційної комісії МВС щодо надання (позбавлення) особам кваліфікації судового експерта та дозволу на проведення експертизи, досліджень, вибухотехнічних робіт; л) веде в установленому порядку облік і аналізує експертну практику, впроваджує в практичну діяльність державні автоматизовані інформаційно-пошукові системи, складає у межах своїх повноважень державну статистичну звітність; м) виконує у межах своєї компетенції інші роботи та надає платні послуги, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України [4].

Проте, враховуючи відомчу належність Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру та інших підрозділів експертної служби МВС України, та визначене першим пунктом Положення про експертну службу Міністерства внутрішніх справ, підпорядкування експертної служби МВС України Міністру внутрішніх справ, неможливо безспірно сприймати будь-які ствердження про дотримання експертною службою органів внутрішніх справ принципів незалежності та об'єктивності судово-експертної діяльності, закріплених статтею 3 Закону України «Про судову експертизу». Навіть коли пунктом 3 зазначеного Положення до основних завдань експертної служби віднесено судово-експертне та техніко-криміналістичне забезпечення, адже воно спрямоване на забезпечення діяльності органів внутрішніх справ і інших правоохоронних органів із запобігання,

виявлення, розкриття і розслідування злочинів та інших правопорушень.

Крім того, пунктом 2.3.13 Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України, затвердженого Міністром внутрішніх справ, передбачено, що працівники експертних підрозділів установлюють за результатами проведення судової експертизи, досліджень з використанням колекцій криміналістичних обліків експертної служби осіб, які вчинили злочини, та події, взаємопов'язані з цими злочинами [5]. Функції боротьби із злочинністю та проведення судово-експертних досліджень зібраних правоохоронними органами речових доказів та інших об'єктів не повинні бути покладені на один і той же орган, у даному випадку – на Міністерство внутрішніх справ України. Також варто пам'ятати, що співробітники підрозділів експертної служби МВС України є працівниками міліції, на яких розповсюджуються без винятку всі права, обов'язки та відповідальність працівників міліції, визначені Законом України «Про міліцію», Положенням про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ Української РСР [6]. За таких умов слід визнати, що корпоративність службових інтересів має всі підстави для превалювання над перемінними та процесуальними інтересами. Таким чином підзаконними актами повноваження міліції є безпідставно розширеними.

На підтвердження цього варто звернутися до пункту 4 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого Указом Президента України від 6 квітня 2011 року, де пунктом 1 зазначено, що МВС України входить до системи органів виконавчої влади і є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, власності, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань, боротьби зі злочинністю, розкриття та розслідування злочинів, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху тощо. При цьому звертає на себе увагу підпункт 17 пункту 4 Положення, яким передбачено, що Міністерство, відповідно до покладених на нього завдань, організовує проведення судової експертизи у кримінальних, адміністративних, цивільних та господарських справах, а також досліджень у позасудовому провадженні за матеріалами оперативно-розшукової діяльності та інших процесуальних дій [7].

Окремої уваги заслуговує те, що всупереч завданням, поставленим перед міліцією Законом України «Про міліцію», підзаконними актами експертній службі МВС надане право проведення судових експертиз та досліджень не лише за кримінальними, але й за цивільними та господарськими (раніше – арбітражними) справами, що вже аж ніяк не може бути визнане за припустимим. Як співвідноситься із виконанням

зазначених у пункті 3 Положення завдань проведення судової експертизи у цивільних та господарських (арбітражних) справах, що має ознаки спроби захоплення ринку цього виду специфічних послуг, у Положенні не зазначено. До речі, раніше у Положенні про Міністерство внутрішніх справ України, затверджене Указом Президента України від 17 жовтня 2000 року «Про Положення про Міністерство внутрішніх справ України» (наразі не є чинним), підпунктом 12 пункту 4 передбачалося, що МВС України організовує проведення усіх видів експертизи у кримінальних справах та криміналістичних досліджень за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, забезпечує в установленому порядку участь спеціалістів експертної служби у слідчих діях, організовує проведення на договірних засадах відповідних видів експертизи і досліджень на замовлення фізичних і юридичних осіб [8]. Останнім також фактично передбачалося підприємницька діяльність, що є несумісним із функціями міліції як правоохоронного органу, що має бути позбавлений будь-яких підстав для підприємницької діяльності, але питання проведення судових експертиз обмежувалося лише кримінальними справами.

Крім цього, наділення підзаконним актом, яким є Указ Президента України, що затвердив зазначене вище Положення, такими правами Експертної служби МВС України, суперечить положенням Закону України «Про міліцію». Згідно зі статтею 7 цього Закону, міліція є єдиною системою органів, яка входить до структури Міністерства внутрішніх справ України, виконує адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу та охоронну (на договірних засадах) функції. Вона складається з підрозділів: кримінальної міліції; міліції громадської безпеки; місцевої міліції; транспортної міліції; державної автомобільної інспекції; міліції охорони; судової міліції; спеціальної міліції [9]. З наведеного переліку є очевидним, що перебування у складі міліції підрозділів експертної служби МВС є досить сумнівним з позиції законодавчого обґрунтування. Перелік підрозділів міліції є вичерпним і поширювати його, навіть використовуючи у якості обґрунтування статтю 7 Закону України «Про судову експертизу», не можна. Отже, видається доцільним визнати, що міліція і її органи, до яких, безумовно, має бути віднесено і Експертну службу МВС України у особі Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, можуть проводити криміналістичні дослідження за матеріалами оперативно-розшукової діяльності і не уповноважені Законом України «Про міліцію» на виконання судово-експертної діяльності.

Дійсно, у Законі України «Про міліцію», статтею 1 якого міліція в Україні визнана державним озброєним органом виконавчої влади, відсутні будь-які положення, які б передбачали

виконання органами, підрозділами чи окремими співробітниками міліції судових експертиз. Не те що у цивільних чи господарських справах, але навіть і у справах кримінальних, і це слідує із наступного. Згідно з пунктом 10 статті 10 Закону України «Про міліцію», міліція відповідно до своїх завдань зобов'язана проводити криміналістичні дослідження за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, забезпечувати у встановленому порядку участь спеціалістів криміналістичної служби у слідчих діях [9]. Проведення криміналістичних досліджень за матеріалами оперативно-розшукової діяльності вочевидь не є виконанням судових експертиз у кримінальних справах. Та й обов'язок міліції забезпечувати у встановленому порядку участь спеціалістів криміналістичної служби у слідчих діях також не може бути прирівняне до виконання судових експертиз, адже мова прямо йде про участь не судових експертів, а спеціалістів, і чинний Кримінально-процесуальний кодекс України чітко розмежує ці два окремих суб'єкта. Згідно з підпунктом 19 пункту 4 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, останнє забезпечує в установленому порядку участь спеціалістів Експертної служби МВС України в оперативно-розшукових заходах, слідчих та інших процесуальних діях, що по суті відповідає пункту 10 статті 10 Закону України «Про міліцію».

Але зовсім неможливо погодитися із тим, що за підпунктом 18 пункту 4 вказаного вище Положення, Міністерство внутрішніх справ України здійснює відповідно до законодавства оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність [7]. Статтею 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» визначається, що оцінка майна та майнових прав – це процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами. Стаття 5 цього Закону передбачає, що суб'єктами оціночної діяльності є: а) суб'єкти господарювання – зареєстровані в установленому законодавством порядку фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, а також юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, які здійснюють господарську діяльність, у складі яких працює хоча б один оцінювач, та які отримали сертифікат суб'єкта оціночної діяльності відповідно до цього Закону; б) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які отримали повноваження на здійснення оціночної діяльності в процесі виконання функцій з управління та розпорядження державним майном та (або) майном, що є у комунальній власності, та у складі яких працюють оцінювачі. Якщо припустити, що за наведеним вище Положенням, затвердженим Президентом України, Міністерство внутрішніх справ України відповідно до покладених на нього завдань отримало право здійснювати відповідно до законодавства оцінку майна і майнових прав та

займатися професійною оціночною діяльністю, для власних потреб, адже у його управлінні та розпорядженні є державне майно та майно, що перебуває у комунальній власності, то й тоді це право зазначеному Міністерству ні до чого. Адже частиною 1 статті 8 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» заборонене проведення оцінки майна суб'єктами оціночної діяльності – суб'єктами господарювання випадках проведення суб'єктом оціночної діяльності – суб'єктом господарювання оцінки майна, що належить йому або оцінювачам, які працюють у його складі, на праві власності або на яке зазначені особи мають майнові права [10]. Можна припустити, що право здійснювати оцінку майна і майнових прав та займатися професійною оціночною діяльністю було надане Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 383/2011 «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» для придання легітимного вигляду фактичному заняттю підприємницькою діяльністю експертною службою МВС України.

На неприпустимість такого стану речей у травні 2010 року Всеукраїнська організація судових експертів «Союз експертів України» звертала увагу Прем'єр-міністра України листом «Щодо забезпечення наповнення Пенсійного фонду України і вдосконалення роботи структурних підрозділів МВС». У зверненні визнано, що процес оцінки автомобілів з метою збору до Пенсійного фонду України і контроль за якістю такої оцінки фактично здійснюються одним і тим же відомством – Міністерством внутрішніх справ України. Оцінку здійснюють експерти-оцінювачі науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС, а контроль – працівники ДАІ МВС. Унаслідок поєднання оцінки автомобілів та її контролю виключно у руках МВС, зазначений механізм збору платежів сприяє поширенню корупції та веде до суттєвого зменшення надходжень до Пенсійного фонду. Використовуючи право контролю за внесенням обов'язкових платежів, МВС фактично усунуло з ринку оцінки усіх експертів та оцінювачів, видавши низку наказів, вказівок та розпоряджень. Бажання МВС монополізувати будь-яку діяльність, пов'язану з постановкою на облік автомобілів, та надання цій діяльності комерційного характеру стосується й криміналістичних досліджень номерних знаків, що проявляються, у порушення положень статті 7 Закону України «Про судову експертизу», у відмові прийняття від громадян експертних висновків, які виконані судовими експертами-криміналістами установ Міністерства юстиції України, та примусове проведення таких досліджень за гроші пересічних громадян експертами НДЕКЦ МВС.

На погляд «Союзу експертів України», комерційна та монопольна діяльність МВС через підпорядковану їй структуру – НДЕКЦ МВС сприяє проявам корупції, стримує реальні

надходження до державного бюджету, чим викликає справедливе обурення пересічних громадян та суперечить досвіду не тільки країн близького зарубіжжя (у Росії, за ініціативою Президента розробляються законодавчі акти, що мають намір припинити будь-яку комерційну та іншу діяльність МВС, не пов'язану безпосередньо з боротьбою зі злочинністю), та і світового досвіду. Резюмуючи наведені у листі обставини, «Спілка експертів України» звернулася до Прем'єр-міністра України з проханням виключити можливість поєднання в одному відомстві функцій контролю і виконання оцінки, розглянути можливість виведення експертних підрозділів НДЕКЦ, окрім тих, що залучаються до огляду міста події, поза штат МВС України з наступним приєднанням їх до Міністерства юстиції України [11]. Безумовно, така позиція є обґрунтованою та такою, що заслуговує на увагу при реформуванні організаційно-правових механізмів державного управління судово-експертною діяльністю в Україні.

В. Ю. Шепітько та М. Л. Цимбал упевнені, що судово-експертна діяльність у зв'язку з її специфікою, жодним чином не може здійснюватися на підприємницьких засадах [12, с. 19]. Проте є очевидним, що станом на сьогоднішня Експертна служба МВС України фактично займається підприємницькою діяльністю, виконуючи судові експертизи та експертні дослідження на договірних засадах за кошти юридичних і фізичних осіб, які є сторонами процесу, зацікавленими у тому чи іншому варіанті розгляду справи. Створені у складі МВС України для експертно-криміналістичного забезпечення діяльності підрозділів досудового слідства, оперативно-розшукової діяльності, підрозділи експертної служби МВС України наразі зайнялися виконанням судових експертиз на замовлення сторонніх юридичних та фізичних осіб у цивільних та господарських справах і навіть у спорах, що вирішуються третейськими судами.

Але ж, перебуваючи у складі Міністерства внутрішніх справ України, ця служба є структурним підрозділом суб'єкта владних повноважень, органу державної виконавчої влади. У зв'язку з цим, видається доречним звернути увагу на те, що статтею 2 Закону України «Про джерела фінансування органів державної влади» визначено, що органи державної влади здійснюють свою діяльність виключно за рахунок бюджетного фінансування у межах, передбачених Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік. Фінансування утворення, реорганізації та ліквідації органів державної влади здійснюється у межах коштів, передбачених на утримання органів державної влади Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік або (у разі недостатності такого фінансування) після внесення відповідних змін до такого Закону. Кошти на фінансування органу державної влади передбачаються у Державному бюджеті України окремим рядком. Органи державної влади можуть отримувати додаткові

кошти з місцевих бюджетів для виконання делегованих законами України повноважень органів місцевого самоврядування [13].

Діяльність експертної служби МВС України має бути повністю спрямована лише на виконання криміналістичних досліджень з метою забезпечення оперативно-розшукової діяльності, на науково-криміналістичне забезпечення профілактичних заходів міліції. При цьому фінансування органів і підрозділів МВС України має здійснюватися виключно за рахунок Державного бюджету України. А судові експертизи повинні виконуватися виключно судово-експертними установами, які жодним чином не повинні бути підпорядковані органам державної виконавчої влади, наділеним правоохоронними функціями.

З приводу судово-експертної діяльності експертних служб Міністерства внутрішніх справ В. М. Палій категорично визначилася, що не можна доручати проведення судових експертиз спеціалістам, які не можуть бути вільними від зацікавленості у розслідуванні справи. Проте така «кишенькова» експертиза зручна для слідчих і дізнавачів, але істотно знижує гарантії захищеності особи (підозрюваного, обвинуваченого) від можливого свавілля і необ'єктивного дослідження обставин, що впливають на встановлення її вини або відсутності її. Тому, на переконання В. М. Палій, треба або взагалі заборонити залучати до проведення судових експертиз спеціалістів міністерств чи відомств, у систему яких входять органи, що збирають докази чи приймають рішення по даній справі, або надати захисту рівних прав з обвинуваченням щодо призначення судових експертиз, як це має місце у змагальному кримінальному процесі Англії та США [14, с. 22]. У зв'язку з цим, видається доречною позиція В. Є. Селезньова, який переконаний, що з поглибленням демократичних засад у сфері здійснення прав і свобод людини пов'язане й питання щодо розподілу компетенції у системі

органів, які мають забезпечити реалізацію конституційних та інших прав і свобод [15, с. 133].

Висновки з дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Необхідність подальшого реформування судово-експертної діяльності задля забезпечення повноцінної реалізації у ній демократичних засад, верховенства права, законності, об'єктивності та незалежності свідчить про актуальність проблеми державного регулювання судово-експертною діяльністю у сучасній Україні. Аналіз положень чинних законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, наказів та інших підзаконних нормативно-правових актів свідчить про окремі недоліки у питаннях державного регулювання розвитку судово-експертної діяльності, що не сприяє її розвитку у напрямку відповідності до визначених зобов'язань щодо демократизації суспільства та удосконалення судоустрою і судочинства. Організацію судово-експертної діяльності необхідно удосконалити шляхом позбавлення органів державної виконавчої влади, наділених правоохоронними функціями, зокрема Міністерства внутрішніх справ України, експертних служб, наділених правом виконання судових експертиз. Єдиними міністерствами, у складі яких можна визнати доцільним існування судово-експертних установ, слід визнати Міністерство юстиції України та Міністерство охорони здоров'я України. Чинним законодавством України, у тому числі й підзаконними актами на ці два міністерства не покладено жодних із правоохоронних функцій. У них відсутні служби чи підрозділи, які б займалися оперативно-розшуковою діяльністю, дізнанням чи досудовим слідством. Немає у них і служб чи підрозділів, які займаються контррозвідальною та розвідальною діяльністю, та не перебувають у їх складі і органи правосуддя. Отже, для забезпечення незалежності, неупередженості та об'єктивності судово-експертної діяльності у складі цих міністерств існують належні умови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII «Про судову експертизу» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 1998 року № 617 «Про утворення Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ» // Офіційний вісник України. – 1998. – № 19. – Ст. 35.
3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30 серпня 1999 року № 682 «Про затвердження Настанови про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.univd.edu.ua/_projects/ezloch_kor/docs/.../mvd_eks_krim.doc
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 року № 988 «Про утворення експертної служби Міністерства внутрішніх справ» // Офіційний вісник України. – 2000. – № 25. – Ст. 1055.
5. Наказ Міністерства внутрішніх справ від 24 вересня 2010 року № 456 «Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України» // Офіційний вісник України. – 2011. – № 8. – Ст. 395.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 1991 року № 114 «Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ Української РСР» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=114-91-%EF>
7. Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 383/2011 «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 9. – Ст. 536.
8. Указ Президента України від 17 жовтня 2000 року № 1138/2000 «Про Положення про Міністерство внутрішніх справ України» // Офіційний вісник України. – 2000. – № 42. – Ст. 1774.
9. Закон України від 20 грудня 1990 року № 565-XII «Про міліцію» // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

10. Закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 47. – Ст. 251.
11. Щодо забезпечення наповнення Пенсійного фонду України і вдосконалення роботи структурних підрозділів МВС // Всеукраїнська організація судових експертів «Союз експертів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://seu.in.ua/2011/03/454/>
12. Шепитько В. Ю. Развитие судебно-экспертной деятельности в Украине: проблемы и перспективы / В. Ю. Шепитько, М. Л. Цимбал // Теория та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск 2. Збірник матеріалів між народ. наук.-практ. конф. / ред. колегія: М. Л. Цимбал, М. І. Панов, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. – Харків : Право, 2002. – С. 18-19.
13. Закон України від 30 червня 1999 року № 783-XIV «Про джерела фінансування органів державної влади» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 34 – Ст. 274.
14. Палій В. М. Судова експертиза повинна бути неупередженою / В. М. Палій // Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики на современном этапе судебно-правовой реформы : сб. науч.-практ. материалов (к 75-летию основания Харьковского НИИ судебных экспертиз им. Засл. проф. Н. С. Бокариуса) / ред. колегія: М. Л. Цимбал, Э. Б. Симакова-Ефремян, А. Ф. Дьяченко и др. – Х. : Право, 1998. – С. 21–24.
15. Селезньов В. С. Дотримання стандартів Ради Європи в державному управлінні України / Віталій Євгенович Селезньов // Політико-правове забезпечення державної служби та служби в органах місцевого самоврядування: збірник щорічних всеукраїнських громадських слухань (Одеса, 24-25 вересня 2009 р.) / ред. кол.: Т. В. Мотренко (голов. ред.) [та ін.]. – Одеса : Юридична література, 2009. – С. 131–133.

Рецензенти: Кальниш Ю. Г. – д.держ.упр.;
Ємельянов В. М. – к.т.н., доцент.

© Репешко П. І., 2011

Дата надходження статті до редколегії 12.06.2011 р.